

с отговорността си към проблемите на семейството, към душевния мир на съпругата.

Пред очите ни минават дните на поета и пред очите ни се раждат неговите стихове. Бойка Вапцарова успява да ни направи съпричастни към творческия процес на поета, да ни приобщи към неговата творческа лаборатория, да покаже как своеобразно събитията от действителността се акумулират в душевността му и се превръщат в творчество, как конкретните случаи дават кръв на художествената фантазия и се наситват с поезия, прерастват в поетични символи. Авторката ни дава представа за всички извори на Вапцаровата поезия, сред които най-силни са вярата в комунистическата идея и обичта към родината, към България, обич, която минава през сложни вътрешни конфликти. В разбирането за родина поетът отдава особено значение на своята духовна ангажираност към родния край, към страданията и копнежите на македонските българи. Причастността на Вапцаров към техните борби е подкрепена с богат документален материал — в името на тяхното приобщаване към борбата на българските комунисти в периода на зрелостта Вапцаров се връща в Банско като партийен функционер, като агитатор, набрал опит в нелегалната борба, той отива сред тях, за да ги завладее с лозунга „Съюз със СССР“, да им разкаже истините, които е научил по трънливите пътища на борбата.

За да няма телени мрежи над Беласица, поетът с апостолски жар пътува из своя край, избрал за своя съдба саможертвата в името на идеята, в името на свободата. Документите по първото дело са красноречиво доказателство за мисията на Вапцаров, за неговите качества на агитатор и възпитател на народните маси. Те са доказателство и за неговия съществен практически принос в борбата на Българската комунистическа партия за масовизиране на борбата срещу монархофашистката власт, за изключителната зрелост на неговата нравствена позиция.

Идва най-страшното време. Времето, в което страданието залушва, когато смъртта коси всичко наоколо, когато тя се устремява заплашително и към страната, която олицетворява жизнеността на идеала. Вече няма никакво време за поезия, вече няма кому да четеш стиховете си — нужен си ти самият, нужен си не като поет, а като редник на партията. Вапцаров принася на своята вяра най-голямата жертва, единственото абсолютно лично, което му е останало — поезията. В последната година от живота си той написва само три стихотворения. Но дори и в мълчанието, ние пак го чуваме. Поетът става войник и се сбoguва с читателите — „не, сега не е за поезия“ — това е неговото интелектуално послание, обяснението на предприетата стъпка. Вместо рими избухват снаряди и поетът оставя бележника със стиховете, за да тръгне сред снарядите, за да се превърне сам в снаряд, който според

силите си да взриви реално една пращинка от стария свят.

Летописът на Бойка Вапцарова доказва, че поетът е сред избраниците в борбата. Тоест сред тези, които разбират цялата ѝ тежест, които трябва да изгорят, за да тръгнат след тях нови избраници. Стремителен е полетът към изгарянето, който води към стрелбището, към отката от последна изповед пред бога и към последната поетична изповед пред хората, пред човечеството. Последните стихове на поета идват откъд смъртта, вечно жива ще бъде болката в тях, вечно ще вълнува човешкото съзнание философията на непобедимия дух.

В личността на Никола Вапцаров сякаш е избухнало цялото подозирано и неподозирано богатство на нацията. И в неговата оптимистична трагедия дишат страстите на страдалниците България. Летописът за живота и творчеството на поета изпълнява своята високоотговорна задача — да докаже величието на Вапцаровия дух, да даде богат и всеоткровен материал за бъдещи изследвания, да приближи личността на Вапцаров към нашия съвременен свят и да ни открие своеобразното на Вапцаровия път към саможертвата, към създаването на нова чувствителност, на нова нравственост, на нова житейска философия, съзвучни с духовната същност на съвременните хора.

Георги Цанков

„МАЛКИ НЕЩА“ от ИВАН ПАУНОВСКИ Изд. „Български писател“, 1978. 227 с.

Книгата на Иван Пауновски носи скромното и дори непривлекателно заглавие „Малки неща“. Ала привидната скромност на автора е прикрила една голяма амбиция да се покажат чрез „малките неща“ в биографията и творчеството на големите писатели същностни моменти от социалното и естетическото битие на една книга или на една личност. И още: да се разкрие времето и неговото политическо съзнание.

В „Малки неща“ предмет на изследване са автори и книги от различни епохи и различни идейни, тематични и стилови особености на руската и българската литература. Така редом с творчеството на Ботев, Пушкин, Достоевски, Гогол и Исак Бабел се анализират книги и проблеми на Александър Геров, Стоян Загорчинов, Александър Муратов, Станка Пенчева, Владимир Башев и Кольо Георгиев. Това обаче е мнимо разнородност или разнородност у Пауновски. Защото той избира за свои автори писатели, които са му близки като душевност и е поддържал с някои от тях продължителни тесни лични и приятелски връзки, или пък класически творци, чиято философска и психологическа дълбочина му дава възможност

да прави свои наблюдения и изводи за човека и неговия дух. И все пак аз ще отделия няколко работи в книгата, които бележат големия успех на „Малки неща“ и ни карат по нов начин да погледнем на литературата и нейната обществена обвързаност. Това са „Ботев и Пишурка“, „Лермонтов и Печорин“, „Загадките в повестта „Шинел“ и „Дяволската спирала на безсмъртието“.

„Ботев и Пишурка“ има за основен един парадокс, измислен като, че ли от Пауновски: творчески възприемчивост, влияние и типологически сходства между гения и посредствения автор, но не в посоката гений — среден талант, а обратно. И всичко би си останало в този предизвикващ възражения парадокс, ако не беше умението на критика да покаже как художествения процес се диктува от обществените потребности и как големият творец, ползвайки се от опита (в най-широкия смисъл на думата) на посредствения си съвременник, ще реши със средствата на словото важните проблеми на духа и времето. Заедно с това Пауновски сполучливо прилага конкретно-историческия подход, за да покаже мястото и значението на Ботев в историята на българската естетическа и политическа мисъл, както и мястото и значението на Пишурка в даления конкретно определен период от тази история. Въпросът е върху какво блясва геният на Ботев, върху какво изстрава поезията му, за да се превърне в най-точното и най-висшето свидетелство на героичната епоха на „буря и натиск“. Дръзкият паралел между Ботев и Пишурка иде още веднъж да ни напомни, че литературата е сложно нещо, че необяснимите закони на творчеството имат своите конкретни проявления, че фактите винаги имат своите относителни и вечни стойности, които трябва да умеем да различаваме и разпознаваме...

Истинско откривателско значение има статията „Загадки в повестта „Шинел““. Уж на дребни работи набляга Пауновски, уж незначителни са подробностите, които той е забелязал, а как неусетно ни въвежда в конфликтите на епохата, как майсторски ни е въвел в мрежите на бездушната бюрокрация. Фактите от действителността, послужили като дискретна (за нас, но не за съвременниците на Гогол) основа на повестта, са наистина впечатляващи. Поразява например как едно необходимо и справедливо от гледна точка на продуктивната и градивна част от обществото чиноразделяне се е превърнало по-късно в истинско бедствие. Гогол е изобразил застиналата форма, която за нас от днешна гледна точка ни се струва кошунствена и трябва да предизвиква у всеки честен човек жажда за разрушаване. Ала тук трябва да бъдем внимателни, защото става дума не само за обществено-политически факт, но и за естетически феномен. Пауновски ни предлага едно много находчиво и ясно разрешение, предпазващо ни от прибръзани заключения за смисъла на повестта „Шинел“, а и

не само на нея: „Все пак в историческия спор за страшния самодържец и неговия град (Петербург — б. м., П. А.) и Пушкин, и Гогол се придържат към една средна, умерена позиция. И тя изобщо е позиция за пътя на Русия, за нейното социално и политическо развитие, разгледано в още по-широк план: като част от съдбата на човечеството.

Макар че героите им, както виждаме, се буниват, авторите не са виждали в бунта, в революцията — изход (...).

Не са усещали и страхотния сблъсък на държавата и отделния човек. На самодържавната воля и обикновеното битие“ (к. м. — П. А.).

Пауновски се спира на всяко противоречие в повестта, на всеки дребен, но значещ факт от сюжета, тъйкато дори името на героя Акакий Акакиевич, за да се добере до истинската идея и целта на Николай Василевич Гогол, когато е писал „Шинел“. Може да се каже следователно, че Иван Пауновски е внесъл особен принос в гоголеведението, защото е открил нови черти и стойности в една творба, която години наред привлича вниманието на читатели и изследователи и по която като че ли остават все по-малко „бели полета“. Пак повтарям: покрай разшифроването на загадките авторът достига до интересни и оригинални тълкувания, които не са възможни без детайлното изясняване на неясното и противоречивото.

Важно място в книгата заема и статията „Лермонтов и Печорин“, посветена на най-популярния роман на големия руски класически поет от XIX в. Михаил Лермонтов. Бързам да цитирам Пауновски от тази статия за типа герой, характерен за реалистичния период на руската класическа проза: „Просто казано, и Печорин е жертва на действителността, както и бедният чиновник в повестта на Гогол „Шинел““. Но Башмачкин е невинна жертва. Печорин е нещо друго. Той е някак привилегирована жертва и сам разбира, че има дял в превратностите на живота си.“ (разр. м. — П. А.). Приведох този цитат, за да се види ясно както изследователската страст, така и уравниловеността на Пауновски, водеща го до смисъла на явленията и тяхната вярна теоретическа интерпретация. Защото едно е да желаеш да видиш един писател като борец за справедливост, друго е съобразяването с реалните факти. Най-лесното е да се подведеш по установените истини и да не тормозиш главата си със съмнения. Но за мислещия човек, какъвто е и Пауновски, този лесен път е непривлекателен и непродуктивен и той почти никога не го следва. В същност не е толкова важно дали в образа на Печорин Лермонтов е описал себе си или е вложил известни биографични черти. Важното е, че са вложени черти от образа на цяло поколение руски интелектуалци, чийто живот може да бъде пример не само с пове-

дението си, но и с начина си на мислене, със заниманията по поставяне и решаване на сложни съдбовни въпроси, със съдбовното чувство за социална справедливост, с разумната необузданост в любовта към онеправданите и към родината. Тези качества не са национално ограничени, защото са вечни!

Трите статии, за които стана дума, са посветени на творчеството на трима велики писатели, чието значение за човешката култура е неоспоримо. Обикновено при такива автори даровитите и добросъвестните критици имат повече успехи в тълкуванията. Колкото по-богат е един творец, толкова и възможностите пред критика се увеличават. Но ето че Пауновски е успял да проникне и в друг един свят, който все още се допълва и доизгражда — света на Александър Геров. И то не на Геров поета, а на Геров белетриста. Прозата на Александър Геров не се радва на особени (и най-вече на проникновени) критически тълкувания. Може би там проблемите са далеч по-сложни, а защо да не кажем — и парадоксални. Пауновски ни е предложил своето виждане върху Геров като разказвач, помъчил се е да ни покаже философията му за смъртта и безсмъртието на човешкия индивид и на човешкия вид. Статията носи показателното заглавие „Дяволската спирала на безсмъртието“. Точните преценки се допълват от проникновени анализи, от които се вижда както голямата амбиция на Геров, така и успешното й осъществяване със средствата на прозаичното слово.

От останалите работи в книгата впечатление ми направиха спомените за Стоян Загорчинов, както и статиите за Бабел, Пришвин и за „Бедни хора“. Подчертано приносен характер с откриването и обясняването на нови факти имат и другите две статии за Ботев.

Вече отбелязах уравновесеността на Иван Пауновски като критик. Ще добавя още, че той е много възискателен. Възискателен към всичко, което трябва да се изучи и провери отново. Колко факти е трябвало да се издирват, да се съпоставят и преценяват, за да се напише статията „Загадките в повестта „Шинел“. Но критикът никога не остава до тези факти, а изгражда върху тях цяла концепция за епохата и за парадоксите в общественото развитие на човечеството и на мястото на отделната личност в това развитие. Така „Малки неща“ диша, живее живота на литературното произведение, писано с вдъхновението на писателя. За Пауновски словото има висока цена — иначе при тази си подготовка той би могъл да ни загуби с томове, а е написал толкова малко...

„Малки неща“ е литературнокритическа книга с много научни приноси. Заедно с това тя се чете с истинско удоволствие, защото е написана с любов. А такива книги имат по-дълъг живот...

„ДИМИТР ДИМОВ. ЛИТЕРАТУРНО-КРИТИЧНИЙ НАРИС“

от В. А. ЗАХАРЖЕВСКА

Академия наук Украинської РСР.

Институт літератури ім Т. Г. Шевченка. Київ
„Наукова думка“, 1978

С всяка година все повече се разширяват, задълбочават и утвърждават плодотворните връзки на двете литератури, отразили най-ярко метода на социалистическия реализъм — съветската и българската. Все по-голям става интересът на литературнокритическия мисъл на всяка от тези страни към литературното наследство, към творческата лаборатория на другата братска страна. Съветската литературна критика отделя особено внимание на проблемите, свързани с изграждането и развитието на метода на социалистическия реализъм в България, на художествените завоевания на този метод, изпълнени в творчеството на най-изтъкнатите негови български представители. Ярък пример на такъв интерес и внимание е литературнокритическият очерк на украинската изследователка Виктория Александровна Захаржевска „Димитър Димов“, излязъл миналата година. Както е отбелязано в кратката анотация, в представената монография „се проследява творческият път на известния български писател от XX в. — прозаик, драматург, есеист, автор на широко известния роман „Тютюн“, проследява се еволюцията на неговите литературно-естетически възгледи, завършила с овладяването на метода на социалистическия реализъм. Въз основа на идейно-естетическия анализ на Димитър Димовите произведения и разглеждането на тяхната жанрово-стилова структура изследователката разкрива не само качествената величина на неговото майсторство, но и динамиката в развитието на целия следвоенен литературен процес в България.“¹

Най-зрелите в идейно и художествено отношение произведения на Димитър Димов (романите „Осъдени души“ и „Тютюн“, пиесата „Почивка в Арко Ирис“) още приживе на писателя прекаричка пределите на неговата родина и влязоха в скровищницата на световната литература. Неговото творчество е широко известно на светския читател и зрители. Но за съжаление, както отбелязва и самата изследователка, „освен неговата монография-есе на българския литературовед П. Зарев „Димитър Димов“ все още няма друго сериозно изследване на творчеството на този известен писател нито в Съветския съюз, нито в България. В много статии, в които се анализират неговите произведения, става главно дума за романа „Тютюн“, по-специално за неговите „Осъдени души“, а проблемът за положителния герои и досега все още не е изследван“.² Монографията на В. А.

¹ Цит. книга, с. 2.

² Пак там, с. 8—9.